

Samen voor het kind

**NAAR EEN GELIJKWAARDIGE
SAMENWERKING TUSSEN
OUDERS, PROFESSIONALS
EN BESTUURDERS**

onderwijs | zorg | jeugd
met andere
ogen

Naar een gelijkwaardige samenwerking tussen ouders, professionals en bestuurders | **SAMEN VOOR HET KIND** | **IEDER(IN)**
MET ANDERE OGEN

Inleiding

Iedereen gunt kinderen de beste kansen om zich te ontwikkelen. Ook kinderen met een beperking, chronische aandoening, gedragsproblematiek of kwetsbare thuissituatie. Toch krijgen we het in Nederland nog niet goed voor elkaar om de ontwikkeling van alle kinderen zo goed te ondersteunen als we willen. Vooral als ondersteuning op meerdere vlakken noodzakelijk is. Waar samenwerking moet zijn, ontstaat vaak strijd. Professionals komen op voor hun professie, bestuurders voor hun beleid, ouders voor hun kinderen. De strijd die ontstaat, is ongewenst. Kinderen hebben het nodig dat ouders en professionals samen een verhaal maken en gelijkwaardig aan het werk gaan. In het programma Met Andere Ogen hebben partijen uit de domeinen onderwijs, zorg en jeugd de krachten gebundeld om werk te maken van inclusief samenwerken¹.

¹Het programma Met Andere Ogen is een brede Coalitie vanuit onderwijs, kinderopvang, (jeugd)zorg en overheid, om door een betere samenwerking bij te dragen aan betere ontwikkelkansen voor elk kind. Zie voor meer informatie www.aanpakmetandereogen.nl.

1. Met Andere Ogen

De kern van de beweging Met Andere Ogen is het stimuleren van de samenwerking tussen onderwijs, zorg en jeugd, zodat de ontwikkelkansen van kinderen verbeteren. Alle betrokken partijen constateren dat hierbij een goede, gelijkwaardige samenwerking tussen professionals onderling en tussen ouders² en professionals hoort. In de publicatie *Van vink naar vonk* wordt geconstateerd dat het 'niet zonder kan' en worden een paar goede voorbeelden uit de inspiratieregio's beschreven.

We hebben ook geconstateerd dat de dagelijkse praktijk en het verlangen naar meer en betere samenwerking nog geen synoniemen zijn. Er is nog veel te verbeteren. We willen toewerken naar 'Inclusieve samenwerking'. Dat gaat over alle betrokkenen: kind, ouders, professionals, bestuurders. In dit ecosysteem is de ouder de blinde vlek die de spotlights nodig heeft. Wij concentreren ons in deze ambitie op de samenwerking tussen ouders en professionals. Dat vergt ook stappen op bestuurlijk niveau.

De partijen binnen Met Andere Ogen vinden het belangrijk om de komende jaren gericht en succesvol stappen te zetten richting inclusief samenwerken. Deze notitie levert hieraan een bijdrage. Hij is tot stand gekomen op basis van een reeks interviews met professionals en (ervaringsdeskundige) ouders, en verschillende bijeenkomsten van het programma Met Andere Ogen: van sessies met de inspiratieregio's, en de bijeenkomsten Door de ogen van ouders, en de MAO-Doen Dag³. Hartelijk dank aan iedereen voor het delen van zijn/haar kennis, goede voorbeelden, ambities én frustraties. Het heeft inzichtelijk gemaakt welke kennis er al is, en wat

er nodig is inclusieve samenwerking voor elkaar te krijgen. In deze notitie komen alle verhalen samen in een stip op de horizon, twee hoofdwegen om hier te komen en wat er nodig is om dit te bereiken. Tot slot doen we een voorzet voor een agenda voor de komende jaren: welke interventies brengen de stip op de horizon het snelste dichterbij? Deze notitie is een handreiking aan alle bij inclusief samenwerken betrokken partijen en personen om met elkaar een scherpe werkagenda en concrete acties voor de komende jaren te maken.

Speciale aandacht voor meervoudige ondersteuningsvragen

Met Andere Ogen richt zich op situaties waarin kinderen voor hun ontwikkelkansen een beroep moeten doen op meervoudige ondersteuning. Dit betreft een heel brede groep kinderen. Het gaat zowel om kinderen die een beperking of aandoening hebben die niet over gaat, als kinderen die door hun thuissituatie extra ondersteuning nodig hebben. Het gaat om veel verschillende soorten vraagstukken, perspectieven, en zwaartes van zorg en ondersteuning. Wat in alle situaties overeenkomt, is dat professionals uit verschillende domeinen, samen met de ouders, een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van deze kinderen, en dat de opvoeding een bijzondere opgave is. Samenhang in ondersteuning is een belangrijke sleutel in de ontwikkeling van deze kinderen. Het lukt op dit moment onvoldoende om de betrokken partijen samen te laten werken aan de ontwikkeling van deze kinderen. De sleutel voor deze meervoudige ondersteuning ligt voor een belangrijk deel in het proces: in een goede samenwerking tussen alle betrokkenen.

² Lees bij 'ouder': ouder/verzorger.

³ Heel hartelijke dank gaat uit naar iedereen die zijn/haar kennis, ervaringen en gevoel van urgentie voor werken aan inclusief samenwerken heeft gedeeld: Eva Schmidt-Cnossen (Oudersteunpunt samenwerkingsverband Noord-Kennemerland), Peter de Vries (expert ouderbetrokkenheid), Nely Sieffers (Netwerk Beter Samen), Kathinka Bruinsma (expert informele opvoednetwerken), Jetta Spaanenburg (samenwerkingsverband Utrecht PO), Louise van de Broek (Ouders Centraal), Saskia van der Weck (orthopedagoog/onderzoeker aan de VU), Joli Luijckx (Balans), Marieke Boon (Ouders en Onderwijs), Fred Balhuizen (Mind), Vincent Fafiani en Lieke

Salomon en Ellen Donkers (Nederlands Jeugdinstituut), Suzanne Boomsma (expert publieke zorg voor jeugd, ouderschap en passend onderwijs), Els te Winkel en Marijke Andeweg (BMC) en de sprekers en deelnemers aan de Dialoogbijeenkomst Door de ogen van ouders dd 17 juni 2021, de bijeenkomsten van de inspiratieregio's op 17 juni en 16 september 2021, en de deelnemers van de bouwsteen Inclusieve samenwerking op de Mao-Doe dag op 24 september 2021. En voor hun niet aflatende inspiratie en goede ideeën Gepke Boezaard en Marcel van Bockel (Ieder(in)).

2. Samenwerken loont

Binnen het programma Met Andere Ogen is uitgewerkt waarom het zo belangrijk is dat professionals binnen de verschillende domeinen beter met elkaar gaan samenwerken. Onderzoek laat zien dat ook samenwerken tussen professionals en ouders loont. Dat wordt bovendien nog eens bekrachtigd door twee VN-Verdragen. We gaan wat dieper op deze onderzoeken en verdragen in, om te laten zien welke kennis al beschikbaar is, en wat er nodig is voor samenwerking over de domeinen heen.

Samenwerking ten bate van het professionele doel

Onderzoek naar de relatie tussen professionals en ouders beperkt zich bijna altijd tot een van de afzonderlijke domeinen van onderwijs, zorg of jeugdhulp. Zo is binnen het onderwijs algemeen bekend dat de betrokkenheid van ouders de leerkansen van kinderen vergroot. In aanvulling hierop, is er onderzoek dat laat zien dat samenwerken met ouders van belang is om de kansengelijkheid van kinderen en jongeren uit kwetsbare gezinnen te versterken. Beproefde werkwijzen hierop zijn bij elkaar gezet⁴. Onderzoek in de jeugdhulp en jeugdbescherming laat zien dat een goede samenwerking met ouders een positief effect heeft op de hulpverlening, de relatie tussen de jeugdige en de ouders, en het verlagen van opvoedstress. Het belang van samenwerking met ouders is dan ook opgenomen in de richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming⁵. Binnen de GGZ is de samenwerking met naasten onderdeel van de richtlijnen, omdat samenwerken van invloed is op een goede diagnose, behandeling en herstel. Binnen de zorg tot slot zijn er methodieken als ‘werken in de driehoek’ in opkomst, waarin niet langer de relatie cliënt – professional centraal staat, maar de ouder/verwant als derde belangrijke actor voor de zorg wordt toegevoegd.

Binnen elk van de sectoren is een belangrijke hoofdlijn van redeneren: samenwerken met de ouder is belangrijk om het professionele doel bij het kind te kunnen bereiken, zoals werken aan

de cognitieve ontwikkeling, behandeling van een stoornis of gedragsproblemen verkleinen. Een consequentie hiervan is dat professionals ouders primair als verlengstuk van het kind zien, en daarbij onderling met verschillende verwachtingen naar ouders kijken.

Ouders primair verantwoordelijk

Naast deze professionele kindgerichte invalshoek, staat het ouderperspectief. Het Kinderrechtenverdrag stelt dat ouders primair verantwoordelijk zijn voor de zorg, begeleiding en opvoeding van hun kinderen (artikel 5). Het Kinderrechtenverdrag ziet ouders als opdrachtgever van de professionals. De erkenning van deze verantwoordelijkheid van ouders is juist bij kinderen die zich anders ontwikkelen van groot belang. Bij deze kinderen zijn ouders zich bewust van de extra ondersteuning die nodig is, of de moeite die het kost om in het gewone leven mee te kunnen doen. Zij weten dat het niet ‘vanzelf’ goed gaat met hun kind. Ook voor henzelf is het leven vaak lastiger dan normaal. Juist voor de ontwikkeling van deze kinderen is de inzet van goede professionals enorm van belang. Maar professionals blijven gasten in het leven van een kind. Zij komen en gaan. Ouders blijven en ouderschap blijft. Deze notie is goed uitgewerkt door Alice van der Pas . Haar ouderschapstheorie krijgt de laatste tijd steeds meer aandacht. Uitgaande van de primaire verantwoordelijkheid van ouders voor hun kind, laat zij zien hoe belangrijk de rol van ouders is in de ontwikkeling van kinderen. Ervanuit gaande dat de meeste ouders het beste voor hun kind willen, zouden professionals die met kinderen werken, veel meer nieuwsgierigheid en begrip moeten hebben voor hun ouders, en zoeken naar manieren om hen te ondersteunen.

⁴ Door Mariëtte Lusse, Lector Samenwerken met ouders bij de Hogeschool Rotterdam. www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/talentontwikkeling/gereedschapskist

⁵ Zie bijvoorbeeld <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/ernstige-gedragsproblemen/signalering-endiagnostiek/samenwerken-met-ouders-jeugdigen-en-omgeving>

⁶ Zie voor een overzicht van het werk van Alice van der Pas <https://alicevanderpas.nl>

Samenwerken voor een compleet verhaal en brede inzet

Het professionele perspectief en het ouderperspectief ontmoeten elkaar in de samenwerking tussen ouders en professionals. De verschillende betrokken beroepsgroepen hebben eigen codes en richtlijnen die vastleggen wat hun professionele verantwoordelijkheid ten opzichte van kinderen is. Ouders vragen dan wel accepteren van daaruit doorgaans vol vertrouwen de hulp en inzet van professionals voor hun kind. Het gaat mis wanneer vertrouwen wordt geschaad. Of, in de meer uitzonderlijke gevallen, wanneer sprake is van strafbare feiten. Deze bijzondere en lastige gevallen kunnen makkelijk de algemene discussies over samenwerking tussen ouders en professionals kleuren. Dat kan de verbetering van de samenwerking in het algemeen verstoren. De samenwerking vraagt juist om goed zicht op de verschillende perspectieven op de relatie tussen kind, ouders en professionals.

Dat de benodigde samenwerking zowel belangrijk, als een serieuze opgave is, blijkt uit recent onderzoek van Jantien Gerdes naar de samenwerking tussen leerkrachten, ouders en jeugdhulpverleners. Zij onderscheidt drie niveaus van samenwerking: het uitwisselen van kennis en informatie, het verdiepen van de samenwerking en een intensieve samenwerking⁷. Het verbeteren van de ontwikkelkansen van kinderen vraagt om het ontwikkelen van deze volgens Jantien Gerdes 'hogere' vormen van samenwerking tussen professionals en ouders. Zij geeft hiervoor aan dat het belangrijk is dat scholen voldoende tijd geven aan leerkrachten, ouders en jeugdhulpverleners voor interactie en reflectie. Daarnaast moeten ze de kans krijgen nieuwe wegen uit te proberen. Waarom je zou investeren in deze randvoorwaarden, brengen professionals binnen Met Andere Ogen naar voren: direct met kind, ouders en de verschillende professionals om tafel gaan zitten, levert eerder een compleet plaatje op. Het zorgt er ook voor dat het gesprek creatiever wordt, en de mogelijkheden om iets te doen breder en laagdrempeliger worden⁸. Dit laat zien hoe 'gewoon' het resultaat kan klinken als het lukt om het professionele en ouderperspectief goed samen te laten komen.

⁷ Gerdes, Jantien (2021), *All Inclusive? Collaboration between teachers, parents and child support workers for inclusive education in prevocational schools, dissertation*. Amsterdam, VU Amsterdam.

⁸ Gedeeld op de MAO Doe-dag op 24 september 2021.

VN-Verdrag Handicap

Een laatste belangrijk, overkoepelend kader biedt het VN-Verdrag Handicap. Het verdrag geeft mensen met een beperking of chronische aandoening recht op gelijke behandeling en gelijkwaardig meedoen. Of het nu gaat om toegankelijkheid, naar school kunnen gaan, passend wonen, werken, een toereikend inkomen, passende zorg, vervoer, vrijetijdsbesteding. Het verdrag verplicht de overheid en maatschappelijke organisaties op al deze terreinen zichtbare en merkbare vooruitgang te boeken, zodat een inclusieve samenleving ontstaat⁹. Op het terrein van onderwijs moet dat dus ook gebeuren. Het verdrag gaat uit van een inclusief onderwijssysteem dat niemand uitsluit en waar je, ongeacht je handicap, aan mee kunt doen. Leerlingen hebben toegang tot het basisonderwijs en voortgezet onderwijs op basis van 'gelijkheid met anderen in de gemeenschap waar personen met een handicap leven en dat redelijke aanpassingen worden verschaft naar gelang de behoefte van de persoon in kwestie'. In school komt alles samen: onderwijs, zorg en jeugdhulp, leerlingen, ouders en professionals. Eén van de belangrijkste uitgangspunten van het VN-Verdrag Handicap is dat de kinderen en volwassenen om wie het gaat vanaf het begin bij het maken van beleid en wetgeving betrokken moeten zijn. Er gebeurt 'Niets over ons zonder ons'. Dat geldt niet alleen voor de persoonlijke situatie, maar ook voor het beleid. Dit betekent dat ook op beleidsniveau ouders zelf, of organisaties die hen vertegenwoordigen actief betrokken zijn¹⁰. In Nederland zijn hiervoor naast ouderorganisaties ook ervaringsdeskundige ouders beschikbaar. In alle situaties gaat het om gelijkwaardigheid van ouders ten opzichte van professionals¹¹.

Het VN-Verdrag is ook een belangrijk bovenliggend kader voor de inzet van professionals, die immers een belangrijke rol spelen om dat te doen wat nodig is om ervoor te zorgen dat kinderen met een beperking volledig kunnen participeren in de samenleving. Dit vraagt een andere kijk op de beroepsidentiteit. In de wereld van onderwijs en jeugdhulp is er vooralsnog te weinig aandacht voor de implicaties van het VN-Verdrag Handicap op het handelen, terwijl dit

⁹ <https://mensenrechten.nl/nl/vn-verdrag-handicap>

¹⁰ Zie artikel 4 lid 3 van het VN-verdrag handicap: Bij de ontwikkeling en implementatie van wetgeving en beleid tot uitvoering van dit Verdrag en bij andere besluitvormingsprocessen betreffende aangelegenheden die betrekking hebben op personen met een handicap, plegen de Staten die Partij zijn nauw overleg met personen met een handicap, met inbegrip van kinderen met een handicap, en betrekken hen daar via hun representatieve organisaties actief bij.

¹¹ <https://mensenrechten.nl/nl/vn-verdrag-handicap>

verdrag en het Kinderrechtenverdrag de basis zijn voor de gezamenlijk gedragen visie van de coalitiepartijen die opdracht hebben gegeven aan Mét andere ogen¹².

Er is dus een noodzaak kritisch te kijken wat de effecten zijn van het VN-Verdrag Handicap en wat dat vraagt in de samenwerking tussen ouders en professionals ten opzichte van kinderen: gelijkwaardigheid, ieder vanuit een andere rol en ervoor zorgend dat een kind optimale ontwikkelkansen krijgt.

Samengevat

Verdragen, wettelijke bases en wetenschappelijke inzichten positioneren ouders en professionals ten opzichte van elkaar en de kinderen om wie het gaat. Ouders en professionals hebben beide een eigen verantwoordelijkheid, en een eigen rol en positie in relatie tot het kind. Wetenschappelijke inzichten laten zien hoe belangrijk de samenwerking tussen ouders en professionals is voor de ontwikkeling van kinderen en het zo goed mogelijk invulling geven aan het ouderschap. Aandacht voor deze samenwerking is des te belangrijker naarmate er meer professionele inzet nodig is voor de ontwikkeling van een kind. Het VN-Verdrag Handicap maakt duidelijk dat het ook gaat over zeggenschap, zowel op het niveau van het individuele kind als op het niveau van beleid: niets over ons zonder ons. Het gaat over zeggenschap voor het kind, voor de ouders, en voor de professionals.

¹² Rapport [Samenwerken voor de ononderbroken ontwikkeling van ieder kind](#) van de Coalitie Passend onderwijs-Jeugdhulp-Zorg, 22 juli 2018.

3. Werkplaatsen voor inclusieve samenwerking

De Stip op de horizon: Inclusief samenwerken in een inclusieve samenleving

Samenwerken tussen professionals en ouders, het kan niet anders. Nodig is een gelijkwaardige samenwerking, waarbij elk van de betrokken partijen zijn eigen rol en taak zo goed mogelijk uit kan voeren. Het kind of de jongere, de ouder, de leerkracht, de (jeugd)zorgprofessional, de trainer op de sportclub, de intern begeleider, de orthopedagoog, de wijkteammedewerker, de beleidsmedewerker, de inkoper, de bestuurder. Deze gelijkwaardige samenwerking is onderdeel van de ambitie van inclusief onderwijs en een inclusieve samenleving: een samenleving waarin alle kinderen mee kunnen doen en gelijke ontwikkelkansen hebben. De ondersteuning voor kind en ouders die daarbij nodig is, is daarvoor beschikbaar. Een gelijkwaardige samenwerking betekent ook dat de verschillende betrokken vormen van kennis als gelijkwaardig worden beschouwd: wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis worden expliciet benut en samen ingezet.

Inclusief samenwerken met oog voor verschillende wensbeelden

Samenwerken is een middel en geen doel op zich. Het gaat om de ontwikkelkansen van kinderen. Veel 'gedoe' in de samenwerking tussen ouders en professionals heeft rechtstreeks te maken met een verschillend wensbeeld: veel ouders hanteren als vanzelf het beeld van een inclusieve samenleving. Voor hen hoort hun kind er vanzelfsprekend bij, en maakt hun kind met een beperking of extra ondersteuningsbehoefte zo veel mogelijk onderdeel uit van het gewone leven. Zij willen pas 'anders' en 'apart' als ze zien dat het niet anders kan en het voor het kind echt beter is.

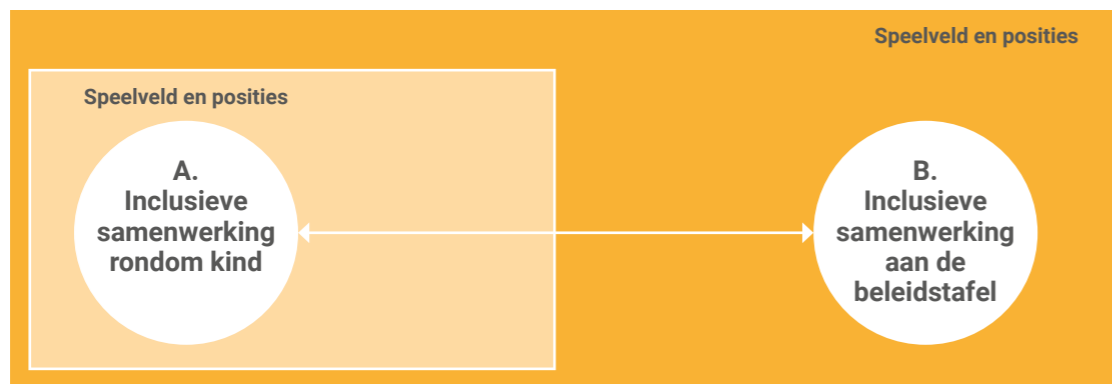
Professionals hebben een ander referentiekader. Zij kijken naar wat er nodig is om het kind – in de samenleving – te laten floreren. Als zij constateren dat zij zelf onvoldoende kunnen bieden wat een kind nodig heeft, verwijzen zij door. Vanuit handelingsverlegenheid volgt een verwijzing naar 'speciaal'. Dit hoeft vanuit professioneel oogpunt niet erg te zijn, en juist in het belang van het kind. Ouders zien hoe dit 'speciaal' leidt tot 'apart' in het gewone leven. In de samenwerking tussen ouders en professionals kunnen deze verschillende referentiekaders leiden tot onbegrepen fricties. Alert zijn op deze verschillende wensbeelden en de verschillende connotaties voor ouders en professionals helpt.

Voor velen gaan het streven naar inclusieve samenwerking en een inclusieve samenleving hand in hand, net als in het VN-Verdrag Handicap. Maar ook los van het streven naar een inclusieve samenleving is het noodzakelijk te werken aan het verbeteren van de samenwerking. Daarom richt deze notitie zich op het realiseren van inclusief samenwerken als veranderopgave – maar zonder de brede ambitie van de inclusieve samenleving uit het oog te verliezen.

Op weg: twee werkplaatsen

Waar begint het werken aan inclusief samenwerken? De ervaringen in de inspiratieregio's laten twee plaatsen zien waar de samenwerking tussen ouders en professionals dringend versterking behoeft: het gesprek rond het kind en het gesprek aan de beleidstafels. Dit zijn de twee plaatsen die centraal staan voor de toekomstagenda. We beschrijven ze hieronder.

Het zijn ook de (samen)werkplaatsen waar de verandering plaats moet vinden. Maar wat is daar nodig en hoe gaan we dat met elkaar bereiken?

1. SAMEN AAN TAFEL ROND HET KIND

Het is een kunst het gesprek rond het kind goed met elkaar te voeren. Veel gaat er mis door verschillende verwachtingen over de samenwerking. De leerkracht is bijvoorbeeld gewend dat hij degene is die de ouder informeert over hoe het gaat op school, op basis van overleg met het interne team aangeeft wat het beeld is, en wat er op school al dan niet gedaan kan en zal worden. Tegenover de leerkracht zit vaak een ouder die verwacht gezamenlijk na te denken over wat er aan de hand kan zijn, om vervolgens gezamenlijk een plan te kunnen maken waarin zowel aandacht is voor wat er op school gedaan kan worden als in de situatie thuis. De ouder ziet thuis immers ook van alles.

Als er verschillende professionals met een kind werken, heeft elk van de organisaties een werkwijze voor de samenwerking tussen professional en kind, en voor de relatie met de ouders. Bij een kind dat meerdere ondersteuningsvragen heeft, is de grote uitdaging hoe je zorgt voor het maken van een gemeenschappelijk verhaal, en een gedeeld plan. De praktijk laat zien hoe lastig het nu is om te zorgen voor het goede gesprek tussen professionals en ouders, allereerst binnen een organisatie, en vervolgens in de samenwerking tussen verschillende organisaties rond het kind.

Binnen de Aanpak Met Andere Ogen krijgt dit al aandacht onder de noemer van interprofessionele samenwerking. Wij voegen hier het kind en de ouders aan toe als bijzondere samenwerkingspartner. De vraag is hoe je zorgt dat de dialoog wordt gevoerd mét alle betrokkenen – en niet over. En dat begint bij het kind. Indachtig het Kinderrechtenverdrag, wordt er in de ‘Verbeteragenda Passend Onderwijs’ gewerkt aan een hoorrecht voor kinderen¹³. Er zijn veel ontevreden en gefrustreerde ouders, en vele professionals doen wat ze kunnen maar komen er niet uit met ‘lastige ouders’. Wat voegt de samenwerking met de ouder toe aan de samenwerking tussen professionals, wat vraagt om extra aandacht? We noemen vier punten: de erkenning van de kennis van ouders (ervaringskennis), de rol van de ouders, de organisatie van het gesprek en bijzonder ouderschap.

Benutten van ervaringskennis en professionele kennis

Op het ‘laagste’ niveau van samenwerking dat Jantien Gerdes onderscheidt, dat van het uitwisselen van kennis en informatie, ligt al direct een heel belangrijk aandachtspunt. Hier speelt namelijk de vraag hoe je kijkt naar de kennis en informatie van de ander. De ouder brengt kennis over het kind en het gezin waarin het leeft in. Dit noemen we *ervaringskennis*. De professional brengt zijn *professionele kennis* mee en in. Een gelijkwaardige samenwerking betekent dat beide kennisbronnen als gelijkwaardig worden gezien. Hoe zorg je ervoor dat de kennis van ouders en van professionals op een gelijkwaardige manier worden ingebracht en besproken? Binnen het onderwijs is Noëlle Pameijer een belangrijke bron voor het antwoord op deze vraag. Zij spreekt in haar boek *Handelingsgericht werken* over de ouder als ‘kindkenner’ en de leerkracht als ‘leerlingkenner’¹⁴. De handreiking *Handelingsgericht werken* besteedt veel aandacht aan de samenwerking met ouders en hoe de kindgesprekken zo gevoerd kunnen worden dat ze bijdragen aan een goede samenwerking met ouders. Aandachtspunt hierbij is dat ouders verschillende posities tegenover het kind kunnen innemen: zowel die van pleitbezorger, als die van ondersteuner. Voor een deel van de ouders is het moeilijk om de rol

¹³ Zie de Beleidsnota Evaluatie en verbeteraanpak passend onderwijs van het ministerie van OCW, november 2020, p. 45.

¹⁴ Noelle Pameijer (2017), *Handelingsgericht werken; samenwerken aan schoolsucces*. Uitgeverij Acco.

van ondersteuner goed in te vullen. Hulp hierbij kan heel welkom zijn. Maar ook dan blijven zij 'kindkenner'.

Deze notie van de verschillende petten van waaruit de verschillende personen rond een kind het kind kennen kan ook voor de andere betrokken professionals worden benut. Dit kan heel behulpzaam zijn om ieders bijdrage en perspectief goed tot z'n recht te laten komen, om vervolgens tot een gezamenlijke afweging te kunnen komen.

Helderheid over de rol van ouders in de besluitvorming

Een tweede aandachtspunt is de rol van ouders in de besluitvorming. Een veelgebruikt instrument is de 'participatieladder'. Deze maakt een onderscheid in de volgende stappen: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren of (mee)beslissen? Welke rol verwachten en krijgen ouders in de uitwisseling en besluitvorming rond hun kind? Wordt deze rol vooraf besproken? Is iedereen het ermee eens? En hoe verhoudt deze zich tot de wettelijke positie van ouders? Goede samenwerking vereist helderheid over ieders positie en verantwoordelijkheid.

Een goede opzet van het gesprek met ouders

Het derde aandachtspunt is het de wijze waar het concrete gesprek tussen professionals en ouders en kinderen wordt georganiseerd. In welke setting vindt het gesprek plaats? Wat als vanzelf gebeurt, is dat ouders aan de ene kant van de tafel zitten, en de betrokken professionals aan de andere kant. Een van hen leidt het gesprek, waarbij diegene meestal een van de actief betrokkenen is, bijvoorbeeld de leerkracht. Als degene die het gesprek leidt zelf belanghebbende is in het gesprek, wordt het heel lastig om het gesprek gelijkwaardig te laten zijn. Dit kan op zichzelf al voor een moeizaam gesprek zorgen. Onderwijsconsulenten hebben ervaring met de rol van onafhankelijk voorzitter die zij in kunnen nemen en de consequenties hiervan voor de gelijkwaardigheid van ieders inbreng. De onderwijsconsulent raakt echter vaak pas betrokken

wanneer de situatie is geëscaleerd. Wat is er nodig om zo snel mogelijk het gesprek zodanig te organiseren dat de ouders op een gelijkwaardige manier aan tafel zitten en aan het gesprek deelnemen? De kunst is om van het begin vanuit vertrouwen een dialoog te voeren, waarin ieders perspectief ingebracht kan worden.

Oog voor wat er onder de oppervlakte speelt

Het vierde aandachtspunt tot slot betreft het beter kennen van de specifieke processen die er aan de kant van de ouders kunnen spelen. Een bekende theorie over communicatie is die over de ijsberg¹⁵. Deze verbeeldt hoe boven de oppervlakte zit wat je ziet, namelijk dat wat je doet. Het deel onder water is niet zichtbaar maar wel veel groter, en gaat over wat elk van de betrokkenen vindt en wil, ook wel de onderstroom genoemd. In de onderstroom speelt van alles, zowel bij de professionals als de ouders. Iedere professional kent verschillende verschijningsvormen van de 'lastige ouder': de ouder die vecht als een tijger, of de ouder die ontkent of duikt. Beelden hierover kunnen ook verwachtingen worden. Dat geldt ook voor de ouders, die zich zien zitten tegenover een professional die geduldig uitlegt wat hij ziet en kan doen, en in hun ogen onvoldoende doet met de zorgen op dat moment. In gesprekken tussen ouders en professionals spelen emoties vaak een belangrijke rol, maar bestaat er te veel onbegrip om die ook te benoemen en te bespreken. Professionals worstelen met wat ze wel zouden willen maar niet kunnen, ouders willen zo graag het beste voor hun kind en hebben het te stellen met teleurstelling en verdriet. Maar ook met het opkomen voor hun kind, een primaire verantwoordelijkheid van de ouder.

Als de ontwikkeling van een kind niet normaal verloopt, krijgt dit emotionele proces bij ouders een specifieke inhoud. Het opvoeden van een kind met een beperking gaat voor een ouder gepaard met een emotioneel proces van zorgen, onder ogen zien, verdriet, accepteren en strijden voor wat wel kan. Dit alles vindt niet op één moment plaats en verloopt niet lineair. Hiervoor komt steeds meer aandacht, onder meer door de waardevolle inzichten

¹⁵ www.nlp-nu.nl

van psycholoog Manu Keirse. Hij spreekt over 'leven met een levend verlies'¹⁶. Voor de samenwerking tussen ouders en professionals is het van groot belang dat professionals en ouders ruimte hebben om te begrijpen wat er 'onder de oppervlakte' speelt en voor welke uitdagingen de ouders zelf zich gesteld zien.

Het werken aan een betere samenwerking tussen professionals en ouders rond het kind, zou heel goed gelijk meegenomen kunnen worden met het versterken van de samenwerking tussen ouders. Bovenstaande vier aandachtspunten laten zien welke aandacht daarbinnen nodig is voor de samenwerking met ouders.

2. SAMEN AAN DE BELEIDSTAFEL

De deelname van professionals aan beleidsontwikkelingsprocessen is vanzelfsprekend. Deelname van ouders is dat nog niet. Samenwerking met ouders op beleidsniveau heeft als belangrijke doelen het verbeteren van de kwaliteit en uitvoerbaarheid van beleid en het vergroten van het draagvlak. Ouders zijn, naast uitvoerend professionals, bij uitstek degenen die kunnen laten zien hoe de praktijk er uit ziet. De vraag is hoe het perspectief van ouders op het niveau van beleid kan worden vormgegeven. Het gaat om de participatie van ouders en professionals op beleidsniveau in scholen, gemeente, samenwerkingsverbanden, zorgorganisaties, en met name in de beleidsnetwerken van onderwijs, zorg en jeugdhulp op stedelijk en regionaal niveau. Hierbij zijn twee wegen, gelijktijdig, te bewandelen.

De eerste is de vertegenwoordiging van ervaringsdeskundige ouders in de relevante beleidsnetwerken. Het lokale en regionale niveau is waar het beleid op het terrein van onderwijs, jeugdhulp en zorg wordt ontwikkeld. Soms is het perspectief van ouders vertegenwoordigd in de vorm van deelname aan één van de belangenorganisaties op het terrein van onderwijs en

jeugd, of in een lokale advies- of medezeggenschapsraad. In de lokale en regionale beleidstafels zitten ouders nog zelden structureel aan tafel.

Deelname van oudervertegenwoordigers aan beleidstafels wordt nu al snel geduid in termen van belangen. De huidige discussies in de jeugdzorg laten zien dat het niet primair over belangen zou moeten gaan, maar over begrijpen wat er aan de hand is en vandaaruit handelen. Om tot betere ontwikkelkansen voor kinderen te komen is wetenschappelijke, professionele en ervaringskennis nodig. De grote uitdaging is om beleidsontwikkeling en -evaluatie zo vorm te geven dat elk van deze kennisbronnen wordt benut. Ten opzichte van de huidige situatie betekent dit dat veel meer gebruik moet worden gemaakt en gestuurd op beschikbare wetenschappelijke kennis over wat werkt; en de kennis van zowel de professionals als de ouders veel meer wordt ingebracht in het beleidsproces. Deze kennis kan op verschillende manieren worden verzameld bij professionals en ouders. Maar om ook aan de beleidstafels zelf ervaringskennis in te kunnen brengen, is er steeds meer aandacht voor de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid onder ouders. Ervaringsdeskundigheid betekent in dat geval dat de betreffende ouder uit eigen ervaring put, maar deze heeft verrijkt met de ervaring van andere ouders, en deze kennis in een professioneel speelveld in kan brengen¹⁷.

Hoe goed deze ervaringsdeskundige ouders ook zijn, meedoen in het beleidscircuit blijft één vorm om ervoor te zorgen dat de ervaringen van ouders ingebracht worden in de discussies. Er zijn meer manieren om op te halen welke problemen er volgens ouders spelen, en welke oplossingsrichtingen nodig en haalbaar zijn. Denk voor deze tweede weg aan enquêtes, klankbordgroepen, meedenksessies, en andere vormen die meer ad hoc inzicht kunnen geven in de ervaringen van ouders. Ook de resultaten van deze raadplegingen kunnen op de beleidstafels worden meegenomen. De combinatie van brede raadplegingen onder ouders en deelname van ervaringsdeskundige ouders in beleidsnetwerken vullen elkaar aan. Samen zorgen ze ervoor dat een breed palet aan ervaringen van ouders kan worden meegenomen bij de ontwikkeling en evaluatie van beleid, en dat ouders kunnen meebeslissen over datzelfde beleid.

¹⁶ Zie o.a. Manu Keirse (2017), *Helpen bij verlies en verdriet; Een gids voor het gezin en de hulpverlener*. Uitgeverij Lannoo. Er zijn over dit onderwerp ook diverse bijdragen op Youtube en een podcast beschikbaar.

¹⁷ Zie A. van der Kooij en S. Keuzenkamp (2018), *Ervaringsdeskundigen in het sociaal domein: wie zijn dat en wat doen ze; startnotitie*. Utrecht, Movisie.

4. Hoofdroutes om aan de slag te gaan

Wegwijzers:

Professionele identiteit en werken aan een gelijk speelveld

Wat zijn de hoofdroutes om in deze werkplaatsen aan de slag te gaan? Wat zijn de belangrijkste interventies die gaan leiden tot inclusieve samenwerking? Als inspiratiebron maken we gebruik van de inzichten van Manon Ruijters over professionele identiteit. Zij heeft een waardevol model ontwikkeld over de professionele identiteit¹⁸, dat ook goede handvatten biedt om het speelveld tussen professionals en ouders beter te begrijpen.

De professionele identiteit bestaat volgens haar uit vier elementen, die liggen op individueel en collectief niveau. Het eerste element is die van het persoonlijke zelf: wat beweegt mij, wat heb ik meegekregen? De tweede is het professionele zelf: wie ben ik in mijn vak, wat vind ik goed werk? Het derde element ligt op collectief niveau en is het professionele frame: bij welk collectief hoor ik, wat vinden wij goed werk? Het vierde element betreft het institutionele frame: bij welke organisatie of institutie hoor ik en hoe pas ik daarbij?

Als je werkt aan gedragsverandering van professionals laat dit model heel goed zien op welke niveaus acties nodig zijn, en waar je rekening mee moet houden. Zo hoort bijvoorbeeld een leerkracht bij het instituut onderwijs met haar eigen doelen, opleidingen en manieren van werken. Op het niveau van de organisatie is er de eigen school met ook weer een eigen cultuur en omgeving. Op beide niveaus wordt de leerkracht gevoed en gevormd in de relatie tot ouders. Daarbij komen ook de eigen professionele opvattingen en tot slot de persoonlijke opvattingen en ervaringen. Elk van deze elementen geeft input voor de wijze waarop de professional 'leerkracht' zich tot een ouder verhoudt. De vraag is wat in de domeinen jeugd, zorg en onderwijs nodig is om de samenwerking met ouders substantieel dichterbij te brengen.

Wat gebeurt er als we dit model van de professionele identiteit invullen voor ouders? Hoe je ouderschap eruitziet wordt bepaald door jouw eigen persoonlijkheid, en door je opvattingen over goed ouderschap. Maar hoe ziet ouderschap op collectief niveau eruit? Hier is het landschap opvallend kaal. Er zijn een heel aantal ouderverenigingen, en een aantal lokale netwerken van ouders. Er is sprake van kennisontwikkeling op een aantal specifieke doelgroepen, bijvoorbeeld bij het Syndroom van Down of autisme. Maar het veld is heel versnipperd en kennis is voor ouders moeilijk beschikbaar. Ook ontmoeten ouders die iets anders nodig hebben dan rond het schoolplein aan de orde komt elkaar nauwelijks. Dat zorgt ervoor dat er niet iets als een collectieve identiteit ontstaat – bijvoorbeeld in buurten en dorpen – en het collectief ook nauwelijks een bron is van kennis, steun en *empowerment*. Als ouders ook op collectief niveau zouden worden gesteund en gesterkt, zouden ouders veel steviger komen te staan in hun eigen ouderschap én in hun samenwerking met professionals en beleidsmakers.

Vier actielijnen

Kinder- en jeugdpsychiater Robert Vermeiren spreekt over het 'samen maken van een verhaal'. Dat is wat in zijn geval jongeren, ouders en professionals te doen staat. In dat verhaal ontstaat begrip over wat er aan de hand is, en wordt gewerkt aan waar de kansen liggen (en wordt niet primair ingezoomd op risico's en kwetsbaarheden). Wat is er nodig om voor de brede groep kinderen met een beperking en extra behoefte aan zorg, samen een verhaal te kunnen maken en ervoor te zorgen dat elk kind mee kan doen? De onderzoeken en werkplaatsen hebben vier hoofdactielijnen die nodig zijn om substantieel dichterbij de ambitie te komen. Deze betreffen ieder van de spelers: professionals, ouders en beleid en organisatie.

¹⁸ Prof. dr. Manon C.P. Ruijters (2021), *Manifest voor de beroepsidentiteit; over de achterkant van personaliseren en flexibiliseren van beroepsopleidingen*.

Actielijn 1: Professionals toerusten

De eerste actielijn betreft de opleiding en deskundigheidsbevordering van professionals. Nodig is een houding en manier van kijken van professionals die een goede dialoog en vertrouwen steunen. Het vraagt allereerst om een visie op kinderen, ouderschap en professionaliteit die past bij inclusief samenwerken. Vervolgens vraagt samenwerken om het hebben van samenwerkingscompetenties. Het gaat om een houding van nieuwsgierigheid en interesse naar de ander; om te kunnen denken in termen van meervoudige perspectieven; en om systemisch te kunnen kijken. Een deel van deze competentieontwikkeling kan meeliften bij het werken aan samenwerken in brede zin; aan interprofessionele samenwerking. Voor ouders is er ook kennis nodig over wat het betekent om ouder te zijn van een kind met een beperking of een kwetsbare thuissituatie. Er zijn meer kennis en werkzame methoden nodig die professionals ook voor deze kinderen en ouders handelingsbekwaam maken.

Veel aandacht zou moeten gaan naar het opbouwen van een goede relatie tussen professionals en ouders, juist als er nog niets aan de hand is. Investeren in de relatie met ouders is van groot belang. Maak hierbij gebruik van de kennis die er al is¹⁹: Bij kinderen met een beperking is een goede basis altijd nodig, want moeilijke gesprekken blijven meestal niet uit.

In het veld van onderwijs, zorg en jeugd wordt al gewerkt aan deze deskundigheidsbevordering en er zijn goede voorbeelden beschikbaar – zeker binnen de inspiratieregio's van Met Andere Ogen. Daarnaast kan er goed gebruik worden gemaakt van de kennis die er op aanpalende terreinen beschikbaar is. Denk bijvoorbeeld aan de kinderziekenhuizen waarin al goed is nagedacht over de samenwerking met kinderen en ouders – wat bijvoorbeeld zichtbaar is in een goed uitgewerkt protocol voor de artsensite. Het gaat om het verder opschalen en meer systematisch doorvoeren hiervan.

¹⁹ Zie o.a. de volgende waardevolle en al beschikbare kennis: Ouderbetrokkenheid 3.0; <https://onderwijsdatabank.nl/53972/terug-naar-de-basis>; de kennisbanken over ouderschap en partnerschap bij het NCJ en het NJi; De gereedschapskist over beter samenwerken <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-enpublicaties/talentontwikkeling/gereedschapskist>; en het nog steeds heel goed bruikbare onderzoek en praktische handreiking van Marijke Booijink Terug naar de basis; communicatie tussen leerkrachten en allochtone ouders in het primair onderwijs. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, 2007.

Actielijn 2: Ouderschap versterken

Er is veel te winnen bij het toegankelijk maken van kennis en informatie voor ouders met een kind met een extra zorgvraag en kinderen met een beperking; en bij opvoedondersteuning. Veel kennis over specifieke aandoeningen en gedragsproblemen is nu bijvoorbeeld wel toegankelijk voor professionals, maar niet voor ouders. Zo zijn bijvoorbeeld de leerkrachten op school goed getraind om om te gaan met agressie van leerlingen. Deze trainingen zijn ook interessant voor ouders. De oudersteunpunten die nu ontwikkeld worden, bieden goede kansen om deze kennis aan ouders aan te bieden.

Daarnaast kunnen ouders ook veel meer voor elkaar betekenen. Dat laten verschillende projecten rond buddy's en opvoednetwerken van ouders zien. Ook hier gaat het om het meer systematisch ontwikkelen en ondersteunen van deze informele vormen van versterken van ouderschap.

Actielijn 3: Niets over ons zonder ons: ontwikkelen van ervaringsdeskundigheid en netwerken van ouders

Het uitgangspunt is eenvoudig: de ouder zit mee aan tafel als het over een kind gaat. In Denemarken is recent afgesproken dat er geen overleggen over een kind plaatsvinden zonder dat de ouders, en zo mogelijk het kind, daar direct bij zitten. Ook op het niveau van beleid en organisatie is een visie nodig waar inclusief samenwerken logischerwijs onderdeel uitmaakt van de manier van werken van de organisatie.

Op beleidsniveau betekent dit uitgangspunt dat er behoefte is aan meer ouders die op beleidsniveau mee kunnen praten, als aan verschillende vormen waarop de ervaringen van ouders kunnen worden verzameld en ingebracht in de beleidsontwikkeling.

Op beleidsniveau zijn er veel meer ouders nodig die mee kunnen praten over wat er in de praktijk gebeurt en wat er nodig is. De theorie van Manon Ruijters laat zien hoe logisch het is dat dit vraagt om een serieuze inzet op de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid en de

ontwikkeling van lokale en regionale netwerken van ervaringsdeskundige ouders. Hierbij horen een aantal vraagstukken die verder moeten worden uitgewerkt. De ontwikkeling van de inzet van ervaringsdeskundige ouders staat immers nog in de kinderschoenen. Te denken valt aan vragen als: hoe breed of specifiek zou de ervaring moeten zijn? Welke inzet van ouders zou gefinancierd moeten worden? Hoe verhoudt de inzet van ervaringsdeskundige ouders zich tot de reeds bestaande verenigingen en belangenbehartiging? Tegelijkertijd is het belangrijk dat deze vragen niet opnieuw het veld van ouders uit elkaar spelen maar juist bijdragen aan versterking ervan.

Actielijn 4: Onvervaard werken aan een inclusieve samenleving

Gesprekken binnen Met Andere Ogen laten telkens twee kanten zien: de eerste is die van bestuurders die heel graag willen, en vragen om concrete handvatten. Het samenwerken met ouders vraagt om concrete acties en het uitwerken ervan binnen de eigen organisatie. Dat is noest implementatiewerk dat tijd en aandacht nodig heeft. Bestuurders vragen om de beschikbaarheid hiervan.

De tweede is die van de ouders. Zij geven aan hoe belangrijk voor hen een inclusieve samenleving is. Hoe het werken aan concrete verbeteringen niet kan zonder een overkoepelende visie op de plek van hun kinderen, en daarmee ook van henzelf, binnen de samenleving. Het is een kunst ervoor te zorgen dat beide niveaus er zijn, en elkaar telkens weer ontmoeten.

Het realiseren van inclusief samenwerken in het veld van onderwijs, jeugd en zorg is een complexe veranderopgave. Dat vergt veel inzet en een lange adem. Veel van wat nodig is, moet (uiteindelijk) door mensen op de werkvloer worden uitgedacht en uitgevoerd. De vraag is hoe je een dergelijk proces zo vormgeeft dat wel degelijk concrete vooruitgang wordt geboekt, en de wens over tien jaar realiteit is. De aanzetten die Edwin Kaats hiervoor aan het Programma Met Andere Ogen heeft gegeven, zijn ook op dit thema goed bruikbaar. Op een aantal punten

weten we al wat er werkt, zijn goede voorbeelden beschikbaar, en is de grote uitdaging dit toe te passen. Het veranderperspectief ligt in een combinatie van: het stellen van concrete doelen; benutten van kennis over wat werkt; een heldere aanpak; en een concreet proces leren en verbeteren, inclusief evaluatie en monitoring, aanpassen en weer beter verder gaan. De uitdaging is om dit proces zodanig vorm te geven dat het doen en leren zowel op het niveau van de uitvoering, als overstijgend plaatsvindt.

5. Conclusie

Het gaat om visie, competenties en zeggenschap

Het versterken van de ontwikkelingskansen van kinderen kan niet zonder het werken aan inclusieve samenwerking: een gelijkwaardige samenwerking tussen kinderen, ouders en professionals. Zowel op het niveau van het individuele kind als van organisatie en beleid. Hoe zeer samenwerken loont, blijkt uit onderzoek en praktijkervaring, en wordt ondersteund door internationale verdragen. Zij wijzen op het belang voor het kind van inclusief samenwerken, en plaatsen het in het brede streven naar een inclusieve samenleving. Dat is een grote, complexe opgave. In deze notitie hebben we uitgewerkt wat de hoofdwegen zijn om aan te werken. De wegen die gevolgd moeten worden om over tien jaar echt dichterbij de gewenste samenleving en goede ontwikkelingskansen voor alle kinderen te komen. Het gaat om een combinatie van visie, competenties en zeggenschap. Het vraagt aan de kant van professionals om een serieuze investering in opleiding en deskundigheidsbevordering. Ouders hebben versterking van hun ouderschap nodig, zowel op individueel als beleidsniveau. Dat laatste vraagt om de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid op regionaal en lokaal niveau.

Er zijn genoeg goede voorbeelden en inspiratie voorhanden. In de aanpak Met Andere Ogen hebben alle partijen die nodig zijn, elkaar gevonden. Het is nu de kunst zo met elkaar aan de slag te gaan, dat een lerende, en steeds betere uitvoeringspraktijk ontstaat, met de juiste interventies op systeemniveau. Voor de concrete interventies die dit vraagt, is het model over professionele identiteit heel behulpzaam.

Veel van wat nodig is, kan worden meegenomen in het versterken van andere, al ingezette ontwikkelingen, zoals interprofessionele samenwerking, of de lerende aanpak. Anderen zeggen dat het met de samenwerking vanzelf goed komt als je werkt aan een inclusieve samenleving. Maar zo lang dit nog een vergezicht is, is het nodig de samenwerking tussen ouders en professionals in de spotlights te zetten, en hier met elkaar expliciet en concreet aan te werken. Met als lonkend perspectief een open dialoog, wederzijds vertrouwen, en professionals en

ouders die elkaar zo weten te vinden, dat kinderen de ontwikkelingskansen krijgen die bij hen passen.

Colofon

In opdracht van het programma Met Andere Ogen en Ieder(in)
Oktober 2021

Tekst

Astrid van der Kooij

Vormgeving:

**Duncan Baumbach,
Wit Communicatie**

Onderwijs | Zorg | Jeugd
met andere
ogen

Aanpak Met Andere Ogen is geïnitieerd door de coalitie Onderwijs - Zorg - Jeugd.

aanpakmetandereogen.nl

E-mail: metandereogen@vng.nl